



Problematyka rachunkowości kreatywnej, agresywnej i audytu śledczego w świetle opinii księgowych

Patrycja Ostrowska

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Wydział Finansów,
patrycja.ostrowska@edu.uekat.pl, ORCID: 0000-0002-6390-4758

Streszczenie: Sprawozdanie finansowe jest uważane za jedno z najważniejszych źródeł informacji o przedsiębiorstwie. Liczne harmonizacje i standaryzacje przyczyniły się do ujednoczenia zasad rachunkowości oraz standardów sprawozdawczości finansowej. Niestety coraz częściej obserwuje się przypadki manipulacji danymi finansowymi poprzez praktykowanie rachunkowości kreatywnej i agresywnej. W odpowiedzi na te działania powstała nowa poddziedzina audytu – audyt śledczy (ang. *forensic audit*). W artykule poruszono tematykę audytu śledczego, który przeciwdziała przestępczości gospodarczej. Ponadto omówiono zagadnienia księgowości kreatywnej i agresywnej.

Głównym celem artykułu jest zbadanie stopnia rozpoznania i interpretacji zjawisk związanych z rachunkowością kreatywną i agresywną oraz audytem śledczym wśród osób zajmujących się zawodowo rachunkowością oraz wśród studentów rachunkowości. Wykorzystano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa oraz metodę badania ankietowego. Badanie z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety zostało przeprowadzone w dniach od 14 do 30 marca 2021 roku wśród studentów oraz osób związanych zawodowo z rachunkowością lub audytem finansowym i dotyczyło tematyki rachunkowości kreatywnej, agresywnej oraz audytu śledczego. W procesie wnioskowania wykorzystano metody dedukcji i syntezy.

Wyniki pokazują, że respondenci posiadają szerszą wiedzę na temat rachunkowości kreatywnej niż agresywnej oraz częściej obserwują takie działania podczas wykonywanego zawodu. Większość badanych osób prawidłowo rozróżnia zjawiska księgowości kreatywnej i klasyfikuje przykładowe działania do omawianych obszarów rachunkowości. Niemniej jednak można uznać, że stopień tej znajomości nie jest w pełni satysfakcjonujący, uwzględniając właściwości badanych respondentów. Pojęcie i zjawisko audytu śledczego nie jest rozpowszechnione i szeroko rozpoznawane. Równocześnie zawód biegłego rewidenta jest postrzegany jako zawód zaufania publicznego, a audyt (finansowy) jest uważany za najlepsze działanie zapobiegające oszustwom finansowym. Wśród głównych przyczyn nadużyć finansowych jest wskazywana chęć polepszenia wizerunku

przedsiębiorstwa. W efekcie można uznać, że pojęcie audytu śledczego ewoluuje i powoli pojawia się w świadomości osób związanych z rachunkowością, choć stan tego rozwoju nie jest istotny.

Słowa kluczowe: rachunkowość kreatywna, rachunkowość agresywna, audyt śledczy, nadużycia finansowe, sprawozdania finansowe.

Kod JEL: M40, M41, M42, M49.

1. Wstęp

Sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa jest finalnym efektem prowadzonej rachunkowości. To najważniejszy raport sporządzany przez określone jednostki gospodarcze. Z tego względu sprawozdanie finansowe można traktować jako „wizytówkę przedsiębiorstwa”. Rozwój gospodarki krajowej i międzynarodowej przyczynił się do tego, że sprawozdawczość finansowa stała się jednym z najbardziej rozwijających się obszarów rachunkowości. Informacje finansowe i niefinansowe wpływają w dużym stopniu na podejmowane decyzje przez odbiorców zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych. W celu zachowania porównywalności i przydatności informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych w przestrzeni międzynarodowej przeprowadzono harmonizację oraz standaryzację zasad rachunkowości i sprawozdawczości finansowej. Stworzono reguły oraz zasady sporządzania sprawozdań, które muszą być przestrzegane przez określone przedsiębiorstwa. Niestety wraz z biegiem czasu obserwuje się coraz więcej praktyk związanych z manipulacją wynikami i danymi finansowymi. Bez wątpienia sprzyja temu narastająca złożoność życia gospodarczego i społecznego, rosnące oczekiwania interesariuszy przedsiębiorstw, wzmacnianie celi zarządczych oraz wiele innych determinant. W efekcie wyraźnie wydzieliły się dwa obszary rachunkowości związane z kształtowaniem danych, tj. rachunkowość kreatywna i agresywna (Gut, 2006, s. 1-3). W ostatnich latach coraz częściej wyróżnia się dodatkowo w tym obszarze audyt śledczy (ang. *forensic audit*). Rozbudowa wyróżnionych obszarów, zarządzanie nimi i ograniczanie pokusu nadużycia, a w rezultacie negatywnych konsekwencji, wymaga wyraźnego ich rozróżnienia i zrozumienia.

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, celem artykułu jest zbadanie stopnia znajomości i interpretacji zjawisk związanych z rachunkowością kreatywną i agresywną oraz audytem śledczym wśród osób zajmujących się zawodowo rachunkowością oraz wśród studentów rachunkowości. W procesie badawczym postawiono tezę, że ze względu na początkowy okres rozwoju zagadnienie audy-

tu śledczego nie jest w takim stopniu rozpoznawalne w środowisku księgowych, jak problematyka rachunkowości kreatywnej i agresywnej. Można również uznać, że mimo dość długiego okresu adaptacji problematyka rachunkowości kreatywnej i agresywnej nadal budzi wiele wątpliwości w zakresie jej rozpoznawania i identyfikacji.

Dla realizacji celu opracowania i weryfikacji tezy wykorzystano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa oraz metodę badania ankietowego. W procesie wnioskowania wykorzystano metody dedukcji i syntezy.

2. Przegląd literatury

Rozwój rachunkowości przyczynił się do wykształcenia dwóch powiązanych pojęć – rachunkowości kreatywnej i agresywnej. W związku z rosnącą liczbą obserwowanych przypadków przestępczości gospodarczej zaczęto częściej przeprowadzać badania zjawisk manipulacji danymi finansowymi. Rachunkowość kreatywna jest definiowana jako działania polegające na prezentowaniu sytuacji gospodarczej w taki sposób, żeby nie przedstawić rzeczywistego obrazu finansowego jednostki, a wykorzystując luki lub niejednoznaczność w prawie odnośnie do reguł i procedur przekształcić dane, aż do uzyskania pożądanego rezultatu (Stępień, 2014). W tym kontekście rachunkowość kreatywna jest postrzegana jako działanie w ramach obowiązującego prawa. Natomiast rachunkowość agresywna wykracza poza granice prawa i jest postrzegana jako swoista patologia. Ponadto wprowadza świadomie, umyślnie oraz celowo odbiorcę w błąd (Gut, 2006, s. 6-11; Wojas, 2003, s. 71-75).

Przy rozpatrywaniu istoty rachunkowości kreatywnej i agresywnej ważnym aspektem jest koncepcja *True & Fair View*. Jest to nadrzędna zasada rachunkowości, zgodnie z którą powinny być sporządzane sprawozdania finansowe. Ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości wskazuje, że przedstawienie prawdziwego („*true*”) oraz rzetelnego („*fair*”) obrazu sytuacji finansowej i majątkowej jednostki uznaje się za cel sprawozdania finansowego (Dz.U. 2021, poz. 217, art 4). Rachunkowość agresywna jest działaniem wbrew tej koncepcji. W przypadku rachunkowości kreatywnej sprawa ta jest dyskusyjna. Wynika to głównie z tego, że w języku polskim określenia „prawdziwy” oraz „rzetelny” są uważane za synonimy, co utrudnia ich dokładne zinterpretowanie. W celu ujednolicenia terminologii jest dokonywana dekompozycja wskazanej koncepcji na aspekt praktyczny („*true*”) oraz aspekt etyczny („*fair*”). Pomimo iż rachunkowość kreatywna narusza bezdyskusyjnie aspekt etyczny koncepcji, to jest kwe-

ścią dyskusyjną, czy narusza również aspekt praktyczny, przez co nie można jednoznacznie stwierdzić, że rachunkowość kreatywna jest działaniem wbrew koncepcji *True & Fair View* (Hendryk, 2018, s. 26-34).

Każda jednostka gospodarcza sporządzająca sprawozdanie finansowe może się dobrowolnie poddać rewizji finansowej. Jednakże ustawa o rachunkowości wskazuje warunki oraz podmioty, których sprawozdania finansowe podlegają obligatoryjnie badaniu przez biegłego rewidenta, zwanego potocznie audytorem (art. 64). Zawód audytora jest regulowany przede wszystkim przez Ustawę z dnia 11 maja 2017 roku o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym (Dz.U. 2020, poz. 1415). Przeprowadzenie rewizji finansowej jest postrzegane jako gwarancja, że informacje finansowe zaprezentowane w sprawozdaniu finansowym są prawidłowe, rzetelne i wiarygodne. W konsekwencji ograniczone zostaje ryzyko podejmowane przez decydentów, zaś planowane decyzje mogą być trafniejsze, a co za tym idzie mogą być efektywniejsze (Gabrusewicz, 2015, s. 14; Marzec, 2002, s. 13).

Biegły rewident przeprowadza badania sprawozdań finansowych, których celem jest wydanie opinii na temat wiarygodności badanego sprawozdania. Zgodnie z Krajowym Standardem Badania nr 200 (Załącznik nr 1.1 do Uchwały Nr 3430/52a/2019 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 21 marca 2019 roku) biegły rewident bada prawidłowość oraz wiarygodność prezentowanych informacji w sprawozdaniu finansowym. Natomiast nie wskazuje się wykrywania oszustw finansowych jako zadań audytora. Jednakże nie oznacza to, że manipulacje danymi finansowymi nie są przedmiotem zainteresowania podczas takiego badania. Biegły rewident, wykonując badanie, powinien uwzględnić ewentualne ryzyko celowego zniekształcenia danych finansowych poprzez ujawnienie takich informacji w planowaniu oraz w sporządzaniu strategii badania (Pfaff, 2008). Zgodnie z Międzynarodowym Standardem Rewizji Finansowej nr 240 (załącznik nr 1.5 do Uchwały nr 2783/52/2015 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 10 lutego 2015 roku) celem rewizji finansowej jest wykrycie jedynie istotnych zniekształceń. Audytor podczas badania sprawozdania finansowego jest odpowiedzialny za wykrywanie nieprawidłowości niezależnie od tego, czy są one wynikiem celowych działań bądź przypadkowych błędów. Zadaniem biegłego rewidenta jest bowiem badanie sprawozdań finansowych, a nie celowe wykrywanie oszustw, naruszeń prawnych lub nadużyć finansowych (Pfaff, 2018, s. 70-74). Jednakże narastające problemy manipulacji danymi finansowymi przyczyniły się do tego, że tematyka ta coraz częściej jest poruszana w publikacjach naukowych. W rezultacie powstała nowa poddziedzina audytu – ang. *forensic audit* (audyt śledczy), rzadziej określane jako „audyt dochodzeniowy” (Dobrowolski, Kościelniak, 2018).

Audyt śledczy ma za zadanie przeciwdziałać przestępczości gospodarczej, a w szczególności wykrywać korupcję, oszustwa, nadużycia i przestępstwa finansowe. W tym celu są wykorzystywane nie tylko metody stosowane w rewizji finansowej, lecz również metody kryminalistyczne. Nie zawsze metody rewizyjne są wystarczające, aby wykryć oszustwo finansowe. Wykorzystanie metod z zakresu kryminalistyki wyróżnia audyt śledczy jako specyficzny rodzaj audytu finansowego. Kryminalistyka wykorzystuje metody służące wykryciu, zidentyfikowaniu oraz zebraniu dowodów w celu rozstrzygnięcia sprawy. W związku z wykorzystaniem przez audytorów tych niestandardowych metod można się doszukać podobieństw z zawodem śledczego bądź detektywa (Kadej, 2017, s. 36). Pomimo iż audyt śledczy wiąże się z audytem wewnętrznym¹ i zewnętrznym (w tym rozumianym głównie jako audyt finansowy), można wskazać różnice wyróżniające tą poddziedzinę audytu spośród tych pojęć (tabela 1).

Tabela 1. Podstawowe różnice pomiędzy audytem śledczym, rewizją finansową a audytem wewnętrznym

Kryterium	Audyt śledczy	Rewizja finansowa	Audyt wewnętrzny
1	2	3	4
Cel badania	Wykrycie nieprawidłowości, wykroczenia bądź przestępstwa	Badanie wiarygodności sprawozdania finansowego w celu wydania opinii	Ocena wszystkich obszarów działalności przedsiębiorstwa i sugerowanie rozwiązań polepszających działania jednostki
Forma wyniku badania	Raport lub sprawozdanie z audytu	Opinia i raport wydane przez biegłego rewidenta	Sprawozdanie ze zleconego zadania
Odbiorca wyniku badania	Kierownictwo przedsiębiorstwa podejmujące działania wykrycia przestępstw	Zainteresowani odbiorcy zewnętrzni i odbiorcy wewnętrzni (głównie zarząd i kierownictwo)	Kierownictwo przedsiębiorstwa, które chce poprawić efektywność działalności
Obszar badania	Informacje finansowe i niefinansowe wszystkich czynności gospodarczych	Głównie sprawozdanie finansowe, system kontroli wewnętrznej i system rachunkowości	Wszystkie obszary działalności przedsiębiorstwa
Przedmiot badania	Określenie osób odpowiedzialnych oraz okoliczności przestępstwa, oszustwa lub nadużycia poprzez zgłoszenia możliwości ich popełnienia	Określenie wiarygodności sprawozdania, badanie ex post	Ocena przyczynowo-skutkowa określonych obszarów działalności, badanie ex post
Powiązanie i relacje z badaną jednostką	Audytorski jako osoba niezależna od badanej jednostki	Biegły rewident jako osoba niezależna od badanej jednostki	Audytorski jako osoba zależna od kierownictwa badanej jednostki

¹ Zgodnie z definicją Instytutu Audytorów Wewnętrznych „(...) audyt wewnętrzny jest działalnością niezależną i obiektywną, której celem jest przysporzenie wartości i usprawnienie działalności operacyjnej organizacji. Polega na systematycznej i dokonywanej w uporządkowany sposób ocenie procesów: zarządzania ryzykiem, kontroli i ładu organizacyjnego, i przyczynia się do poprawy ich działania. Pomaga organizacji osiągnąć cele, dostarczając zapewnienia o skuteczności tych procesów, jak również poprzez doradztwo” (Instytut Audytorów Wewnętrznych, 2022).

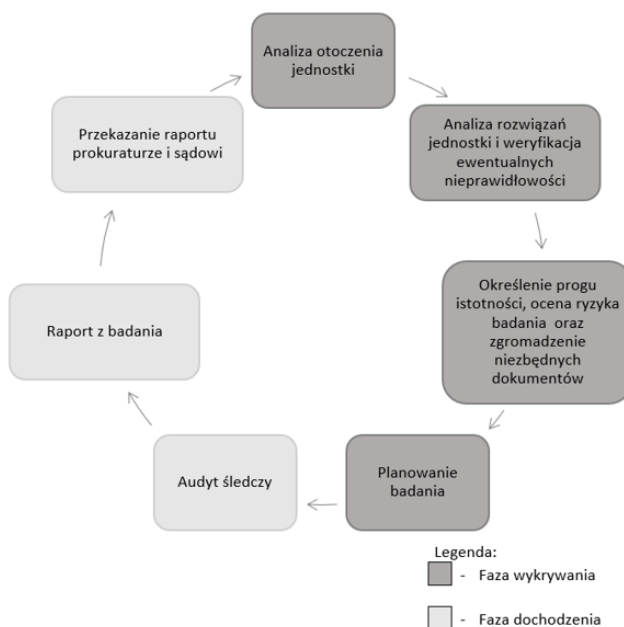
cd. tabeli 1

1	2	3	4
Znajomość badanej jednostki	Poznanie badanej jednostki podczas audytu	Poznanie badanej jednostki podczas audytu	Bardzo dobra
Termin badania	Najczęściej czynność okazjonalna	Zgodnie z przepisami ustawy o rachunkowości	Na zlecenie kierownictwa, najczęściej raz w roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Szczepankiewicz (2016).

Szczególną cechą audytu śledczego jest to, że służy on wykrywaniu oraz zapobieganiu przestępczości i oszustwom finansowym. Stosowany jest najczęściej w celach prawnych, czyli m.in. do opracowania ekspertyz sądowych. Wykonywany jest przez wykwalifikowanych specjalistów, a w szczególności z zakresu rachunkowości, finansów, ryzyka, rewizji finansowej, prawa, logiki oraz kryminalistyki i psychologii w zakresie podstawowym. Audyt śledczy jest przeprowadzany m.in. przez biegłych posiadających certyfikat ACFE (ang. *The Association of Certified Fraud Examiners*, pol. Stowarzyszenia Biegłych ds. Prześstępstw i Nadużyć Gospodarczych ACFE Polska) (Kutera, 2013, s. 68).

Rozpatrując proces działania audytu śledczego, można wskazać dwie fazy, które składają się z poszczególnych czynności. Efektem tych działań jest najczęściej raport, który może zostać przekazany prokuraturze lub sądowi. Rysunek 1 przedstawia uogólniony cykl procesu badania śledczego.



Rysunek 1. Cykl przeprowadzania audytu śledczego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Dobrowolski & Kościelniak (2018).

Jednakże należy podkreślić, że nie tylko audyt śledczy jest w stanie zapobiegać negatywnym praktykom rachunkowym. Istnieje wiele znanych od lat działań zapobiegawczych, które stosowane przez właścicieli lub kierownictwo jednostek są w stanie znacznie zminimalizować ryzyko oszustw finansowych. Przede wszystkim wśród takich działań należy wskazać promowanie wartości etycznych, prowadzenie szkoleń oraz uświadamianie pracownikom zakresu ponoszonej odpowiedzialności. Brak różnego rodzaju pokus oraz równomierny podział obowiązków wśród pracowników może ograniczyć popełnianie nadużyć finansowych. Pracownicy, którzy czują presję ze strony przełożonych, są bardziej skłonni do manipulacji danymi finansowymi. Działaniem zapobiegawczym oszustwom finansowym jest również przeprowadzanie kontroli oraz szczegółowa weryfikacja zatrudnianych pracowników (Kutera, 2016; Wąsowski, 2010; Pickett, 2002).

3. Metodyka badania

Badanie empiryczne przeprowadzono za pomocą badań ankietowych. Ankieta została skierowana do środowiska księgowych. Skoncentrowanie na tej grupie było celowe i uzasadnione przyjętym celem badawczym, gdyż oczekiwane było uzyskanie odpowiedzi od osób posiadających co najmniej elementarną wiedzę w przedmiocie badania. Wśród respondentów zidentyfikowano dwie podstawowe grupy: (1) osoby wykonujące zawód związany z rachunkowością, w tym audytem finansowym oraz (2) osoby studiujące na studiach II stopnia ekonomicznej uczelni publicznej na kierunku finanse i rachunkowość. Ze względu na specyfikę tematu, jakim są oszustwa finansowe, przeprowadzono anonimową ankietę w celu uzyskania wiarygodniejszych wyników. Przygotowano pytania głównie krótkiej treści, jednokrotnego i wielokrotnego wyboru. Proces ankietyzacji był realizowany w okresie od 14 marca do 30 marca 2021 roku.

Celem badania było poznanie stopnia znajomości oraz świadomości osób zajmujących się rachunkowością na temat księgowości kreatywnej i agresywnej oraz audytu śledczego. Ponadto sprawdzono opinię grupy badanej na temat głównych przyczyn fałszowania sprawozdań finansowych oraz działań im zapobiegającym.

W wyniku badania pozyskano 82 odpowiedzi. Kobiety stanowiły 73% ankietowanych, natomiast mężczyźni 27%. Znaczna większość badanej grupy posiadała wyższe wykształcenie (96%). Wśród respondentów 20,7% to studenci kierunku finanse i rachunkowość, którzy nie posiadają jeszcze doświadczenia

zawodowego. Staż pracy pozostałych ankietowanych kształtował się w sposób następujący:

- 22,0% studentów pracujących w zawodzie związanym z rachunkowością lub audytem finansowym.

Wśród ankietowanych niezaliczanych do studentów staż pracy kształtował się następująco:

- 7,3% osób pracujących w zawodzie o stażu pracy krótszym niż 1 rok,
- 25,6% osób pracujących w zawodzie o stażu pracy 1-5 lat,
- 24,4% osób pracujących w zawodzie o stażu pracy dłuższym niż 5 lat.

Ankieta została udostępniona wskazanej grupie badanej w formie online (formularz google) za pomocą środków komunikacji elektronicznej (m.in. przez social media). Ze względu na częściowo powszechną formę udostępnienia ankiety nie jest możliwe określenie stopnia jej zwrotności. Następnie przeanalizowano uzyskane wyniki, również pod względem przynależności demograficzno-społecznej (posiadane doświadczenie zawodowe).

4. Wyniki badań

Przeprowadzone badanie empiryczne pozwoliło uzyskać niezbędne informacje do sprawdzenia wiedzy badanej grupy na poruszane w artykule zagadnienie. W związku z tym, iż ankieta była skierowana do osób mających doświadczenie zawodowe w rachunkowości lub audycie finansowym oraz studentów kierunku finanse i rachunkowość, założono, że osoby te posiadają elementarną wiedzę na temat zjawisk rachunkowości kreatywnej i agresywnej. Zweryfikowano jednak, czy ankietowani spotkali się z tymi określeniami i w jakich okolicznościach.

Zgodnie z otrzymanymi odpowiedziami 84% osób słyszało o rachunkowości kreatywnej podczas nauki, 47% – w pracy, 28% – od znajomych lub w wiadomościach. Natomiast 3% ankietowanych nie spotkało się z tym określeniem. Wyniki dotyczące rachunkowości agresywnej kształtowały się w następująco: 68% osób słyszało podczas nauki, 21% – w pracy, 13% – od znajomych lub w wiadomościach, a 24% nie spotkało się z tym określeniem. W związku z tym, że audyt śledczy jest stosunkowo nowym zagadnieniem związanym z rewizją finansową, sprawdzono, jak kształtuje się znajomość tego określenia wśród badanej grupy. Uzyskano następujące wyniki: 56% ankietowanych spotkało się z określeniem „audyt śledczy”, natomiast 44% nie zna tego pojęcia. Ponadto

w tabeli 2 zestawiono odpowiedzi badanej grupy dotyczące znajomości audytu śledczego, uwzględniając doświadczenie zawodowe.

Tabela 2. Zależność znajomości pojęcia audytu śledczego od doświadczenia zawodowego

Doświadczenie zawodowe	Znajomość pojęcia audytu śledczego	
	nie	tak
Osoba pracująca w zawodzie o stażu pracy dłuższym niż 5 lat	45,00%	55,00%
Osoba pracująca w zawodzie o stażu pracy 1-5 lat	28,57%	71,43%
Osoba pracująca w zawodzie o stażu pracy krótszym niż 1 rok	100,00%	0,00%
Pracujący/a w zawodzie student/studentka	72,22%	27,78%
Student/studentka na kierunku finanse i rachunkowość, ale nieposiadający/a doświadczenia zawodowego	70,59%	29,41%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań ankietowych.

Wyniki przedstawione w tabeli 2 wskazują, że osoby pracujące w zawodzie o stażu pracy krótszym niż 1 rok oraz studenci nie znają pojęcia audytu śledczego.

Sprawdzono również, czy badana grupa miała do czynienia w życiu zawodowym z manipulacją danymi finansowymi. Wśród ankietowanych 49% nie spotkało się w praktyce gospodarczej ze zdarzeniami kwalifikowanymi do obszaru rachunkowości kreatywnej oraz agresywnej, 35% miało do czynienia tylko z rachunkowością kreatywną, żaden z respondentów nie wskazał odpowiedzi, że spotkał się w praktyce tylko ze zdarzeniami z obszaru rachunkowości agresywnej, natomiast 16% potwierdziło, że nie miało do czynienia zarówno z rachunkowością kreatywną, jak i z agresywną.

Wykorzystując przykładowe czynności księgowe, zweryfikowano, czy respondenci rozróżniają rachunkowość kreatywną od agresywnej. Uzyskane wyniki zestawiono w tabeli 3.

Tabela 3. Zestawienie wyników dotyczących zdolności klasyfikacji przykładowych sytuacji księgowych

Przykładowe sytuacje	Zestawienie wyników (w częściach %)			
	rachunkowość kreatywna	rachunkowość agresywna	nie są związane z tymi obszarami	nie wiem
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
Oznaczenie faktur, zaczynając od nr 100 w celu polepszenia wizerunku firmy	48,78%	3,66%	36,59%	10,98%
Zaksięgowanie fikcyjnej faktury zakupu	12,20%	75,61%	7,32%	4,88%

cd. tabeli 3

1	2	3	4	5
Łączenie sprzedaży towarów i usług w celu obniżenia stawki podatku VAT	50,00%	25,61%	17,07%	7,32%
Księgowanie faktur, które dotyczą innych przedsiębiorstw	8,54%	75,61%	8,54%	7,32%
Uznawanie urzędzeń, które nie spełniają samodzielnych funkcji użytkowych za odrębne środki trwałe	40,24%	31,71%	9,76%	18,29%
Nieumyślny błąd podczas wprowadzania wartości faktury	10,98%	6,10%	73,17%	9,76%
Kształtowanie stawek amortyzacji środków trwałych w granicach przewidzianych prawem	65,85%	8,54%	18,29%	7,32%

– prawidłowa kwalifikacja przykładowej sytuacji.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań ankietowych.

Dane w tabeli 3 ukazują, że większość respondentów prawidłowo zakwalifikowała przykładowe sytuacje, pomimo tego, że nie występuje jednolitość w otrzymanych odpowiedziach. Jednakże biorąc pod uwagę aspekt specjalizacji ankietowanych, otrzymany wynik można uznać za nie w pełni satysfakcjonujący.

Kolejne pytanie polegało na samoocenie w zakresie stopnia znajomości przedmiotu badania. Poniżej zaprezentowano uzyskane wyniki (tabela 4).

Tabela 4. Wyniki samooceny respondentów dotyczące znajomości wskazanych zagadnień

Badany przedmiot	Skala samooceny				
	nie wiem nic	slabo	wystarczająco	dobrze	bardzo dobrze
Rachunkowość kreatywna	7,32%	40,24%	35,37%	15,85%	1,22%
Rachunkowość agresywna	19,51%	42,68%	23,17%	14,64%	0,00%
Rola biegłego rewidenta	0,00%	9,76%	39,02%	23,17%	28,05%
Audyt śledczy	41,46%	28,05%	18,29%	10,98%	1,22%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań ankietowych.

Udzielone odpowiedzi wskazują, że stopień znajomości rachunkowości kreatywnej jest słaby (40,24%) lub co najwyżej wystarczający (35,37%), podobnie odpowiedzi kształtują się w zakresie stopnia znajomości rachunkowości agresywnej. Przeważają wskazania słabego stopnia znajomości (42,68%), choć tu skala odpowiedzi ze stopnia wystarczającego przesuwają się istotnie w kierunku braku wiedzy. Wyraźnie zmienia się to w zakresie roli biegłego rewidenta (wystarczająca i dobra znajomość – 39,02% i 23,1% odpowiednio). Audyt śledczy jest zjawiskiem praktycznie nieznanym wśród respondentów.

Dodatkowo zaprezentowano wyniki dotyczące samooceny ankietowanych na temat rachunkowości kreatywnej i agresywnej oraz audytu śledczego i roli biegłego rewidenta podczas badania sprawozdań finansowych za pomocą miary statystycznej – kwartyli (tabela 5).

Tabela 5. Prezentacja wyników kwartyli dotyczących oceny wiedzy ze wskazanych zakresów

Zagadnienie	Ocena wiedzy ze wskazanego zagadnienia		
	Q ₁	Me	Q ₃
Rachunkowość kreatywna	słaba	wystarczająca	wystarczająca
Rachunkowość agresywna	słaba	słaba	wystarczająca
Rola biegłego rewidenta w badaniu sprawozdań	wystarczająca	dobra	bardzo dobra
Audyt śledczy	nie wiem nic na ten temat	słaba	wystarczająca

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań ankietowych.

Przedstawione dane ukazują, że najniżej oceniono zagadnienie dotyczące audytu śledczego, natomiast najwyższą rolę biegłego rewidenta w badaniu sprawozdań.

W związku z tym, że ankietowani ocenili swoją wiedzę na temat roli biegłego rewidenta przeważnie pozytywnie, zweryfikowano w sposób pogłębiony, jaką rolę według respondentów pełni biegły rewident. Poprzez dokonanie wyboru maksymalnie trzech wyszczególnionych zadań audytora uzyskano wyniki, które zestawiono w tabeli 6.

Tabela 6. Ocena ankietowanych dotycząca roli biegłego rewidenta

Rola biegłego rewidenta podczas badania sprawozdania finansowego	Liczebność
Potwierdzenie wiarygodności i rzetelności informacji finansowych prezentowanych przez badaną jednostkę gospodarczą	87,34%
Wykrywanie oszustw i błędów	77,22%
Analiza i ocena obecnej oraz przyszłej sytuacji finansowej	58,23%
Wykrywanie przestępstw finansowych i gospodarczych	29,11%
Zidentyfikowanie sprawcy, który odpowiada za wykryte oszustwa lub błędy	3,80%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań ankietowych.

Wśród uzyskanych odpowiedzi na drugim miejscu wskazano czynności wykrywania oszustw i błędów (77,22%), a na czwartym miejscu przestępstw finansowych i gospodarczych (29,11%), zatem czynności zbliżonych do zakresu audytu śledczego.

Zawód biegłego rewidenta jest zawodem zaufania publicznego. Wobec tego sprawdzono, jak jest postrzegana wiarygodność sprawozdania finansowego podanego rewizji finansowej. Wśród badanej grupy 29% respondentów uważa, że sprawozdanie finansowe zbadane przez biegłego rewidenta jest zdecydowanie wiarygodnym źródłem informacji, 65% ankietowanych – że raczej wiarygodnym, 1% – raczej nie, a 5% respondentów nie potrafiło dokonać wyboru.

Falszowanie sprawozdań finansowych jest coraz częściej praktykowane nie tylko przez zarząd bądź właścicieli przedsiębiorstw, ale również przez pracowników (Hulicka, 2008). Wśród determinant takich działań należy wskazać głównie chęć poprawy obrazu finansowego przedsiębiorstwa lub zatajenia obrazu negatywnego, także celem pozyskania dodatkowych środków finansowych (tabela 7).

Tabela 7. Przyczyny fałszowania sprawozdań finansowych

Przyczyna	Liczebność
Chęć poprawy sytuacji finansowej przedsiębiorstwa przez zawyżenie zysków	83,54%
Utajnienie obecnej sytuacji finansowej przedsiębiorstwa	54,43%
Potrzeba uzyskania dodatkowego kapitału (np. od inwestorów, kredytodawców)	48,10%
Obniżenie straty przedsiębiorstwa	46,84%
Pokusa związana z możliwym awansem lub premią	37,97%
Obawa przed utratą pracy	32,91%
Natura człowieka (chciwość)	18,99%
Możliwy kryzys finansowy	13,92%
Wysoka konkurencja	7,59%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Szewieczek & Ostrowska (2021).

Mając na względzie zogniskowanie przyczyn fałszowania sprawozdań finansowych wokół kwestii finansowych, ważne jest poddanie ocenie działań podejmowanych przez przedsiębiorstwa dla ograniczenia tych negatywnych zjawisk. Ważną kwestią są działania zapobiegające negatywnym praktykom księgowym. W tabeli 8 zaprezentowano wyniki, które uzyskano dzięki wyborowi przez respondentów maksymalnie czterech wskazanych działań dotyczących czynności przeciwko manipulacji danymi finansowymi.

Tabela 8. Ocena działań zapobiegających nadużyciom finansowym

Działanie zapobiegające	Liczebność
Audyt zewnętrzny (rewizja finansowa)	87,65%
Audyt wewnętrzny, kontrola wewnętrzna	76,54%
Uświadamianie pracowników w kwestii możliwych do poniesienia kar	61,73%
Szkolenie pracowników z zakresu podejrzanych działań	49,38%
Promowanie wartości etycznych	49,38%
Brak wygórowanych oczekiwań	7,41%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań ankietowych.

Respondenci spośród różnych działań zapobiegających w największym stopniu ufają audytom, w tym głównie audytowi zewnętrznemu. W tym kontekście należy podkreślić, że audyt śledczy jest również zogniskowany poza przedsiębiorstwem.

5. Wnioski

Z otrzymanych odpowiedzi wynika, że w środowisku księgowych rachunkowość kreatywna jest bardziej znana i popularna niż zagadnienia związane z rachunkowością agresywną. Jest ona też w większym stopniu prawidłowo rozpoznawana. Większość respondentów posiada szerszą wiedzę na temat rachunkowości kreatywnej niż agresywnej. Również więcej osób spotkało się z praktykami kreatywnej księgowości. Tylko 2% respondentów nie spotkało się z określeniem rachunkowości kreatywnej, przy czym w przypadku rachunkowości agresywnej odsetek badanej grupy kształtował się na poziomie 24%. Badana grupa najwyżej oceniła swoją wiedzę z zakresu rachunkowości kreatywnej, gdyż minimum 50% osób posiada wiedzę przynajmniej wystarczającą. Natomiast najniżej została oceniona tematyka audytu śledczego, ponieważ 25% osób nie wie nic na ten temat, a reszta badanej grupy ma wiadomości na ten temat na poziomie słabym bądź wystarczającym. Wynika to głównie z tego, że prawie połowa badanej grupy nie słyszała o takim określeniu, jak audyt śledczy.

Oczekuje się, że pojęcie „audyt śledczy” powinno być znane wśród osób pracujących w zawodzie związanym z rachunkowością lub audytem finansowym, pomimo iż jest określeniem rzadko stosowanym. Obowiązkiem takich osób jest bowiem ciągle podnoszenie kompetencji i aktualizowanie wiedzy, gdyż przepisy prawa nieustannie podlegają zmianom. Tymczasem jak wskazują wyniki, głównie osoby pracujące w zawodzie ponad 1 rok posiadają wiedzę na temat audytu śledczego. Natomiast w przeważającej większości studenci oraz osoby pracujące o stażu pracy poniżej 1 roku nie znają tego zagadnienia.

Sprawdzając praktyczne umiejętności badanej grupy poprzez klasyfikację przykładowych czynności księgowych do określonych obszarów rachunkowości, zaobserwowano, że ankietowani wykazali się większą wiedzą na omawiane tematy w porównaniu z danymi dotyczącymi samooceny. Najwięcej prawidłowych odpowiedzi udzielono przy klasyfikacji sytuacji dotyczącej księgowania faktur należących do innych podmiotów. Aż 82% badanej grupy zakwalifikowało tą czynność jako rachunkowość agresywną. Natomiast najczęściej problemów sprawiła sytuacja łączenia sprzedaży towarów i usług w celu obniżenia stawki

podatku VAT. Takim działaniem może być np. sprzedaż okien z montażem lub bez montażu, ponieważ w tym przykładzie zgodnie z Ustawą z dnia 11 marca 2004 roku o podatku od towarów i usług sprzedaż okien będzie opodatkowana podatkiem VAT 23%, natomiast sprzedaż okien wraz z montażem podatkiem VAT 8% (Dz.U. 2020, poz. 106, art. 41 ust. 2, 12a-c i art. 146aa). W związku ze wskazanymi przepisami prawa obniżenie stawki podatku poprzez sprzedaż towarów wraz ze świadczoną usługą jest działaniem zgodnym z prawem, a co za tym idzie, może się klasyfikować do działań związanych z rachunkowością kreatywną. Jednakże z uwagi na to, że działania te dotyczą podatków, uważa się to za czynność związaną bardziej z optymalizacją podatkową niż bezpośrednio z rachunkowością kreatywną. Ten przykład ukazuje również, jak niewielka jest granica pomiędzy rachunkowością kreatywną a optymalizacją podatkową. Podsumowując uzyskane wyniki, można stwierdzić, że z 7 wskazanych przykładów większość badanej grupy w 5 przypadkach zakwalifikowała prawidłowo wskazaną czynność księgową.

6. Dyskusja i podsumowanie

Manipulacja danymi finansowymi to jeden z głównych problemów XXI wieku. Najczęstszymi przyczynami fałszowania sprawozdań finansowych wskazywanymi przez ankietowanych jest chęć poprawy sytuacji finansowej przedsiębiorstwa poprzez zawyżenie zysków oraz utajnienie obecnej sytuacji finansowej przedsiębiorstwa. Można wnioskować, że główne przyczyny popełniania nadużyć finansowych są spowodowane poprawą wizerunku przedsiębiorstwa poprzez prezentowanie sprawozdania finansowego w taki sposób, żeby było jak najlepszą wizytówką przedsiębiorstwa, a co za tym idzie, żeby wyniki finansowe zachęcały potencjalnych inwestorów do inwestowania w spółkę oraz zatrzymywały dotychczasowych udziałowców. Według respondentów najmniejsze znaczenie ma konkurencja na rynku finansowym jako przyczyna wpływająca na popełnianie nadużyć finansowych.

Analizując wyniki na temat działań zapobiegających nadużyciom finansowym, można stwierdzić, że według znacznej większości badanej grupy to audyt zewnętrzny oraz audyt wewnętrzny i kontrola wewnętrzna są działaniami, które najbardziej mogą wpłynąć na zapobieganie takim przypadkom, choć wśród tych obszarów dominującą pozycję zajmuje rewizja finansowa. Zawód biegłego rewidenta to zawód zaufania publicznego. Z uzyskanych odpowiedzi wynika, że praca audytora jest postrzegana jako rzetelna i wiarygodna. Powszechnie za

zadanie audytora uważa się wykrywanie oszustw finansowych. Jest tu jednak pewne niedopowiedzenie, gdyż nie należy to do obowiązków biegłego rewidenta. Otrzymane wyniki badań to potwierdzają, gdyż aż 77% badanej grupy wskazuje wykrywanie oszustw i błędów, a 29% wykrywanie przestępstw finansowych i gospodarczych jako rolę biegłego rewidenta podczas badań sprawozdań finansowych. Najwięcej ankietowanych wskazuje prawidłowe zadanie, jakim jest potwierdzenie wiarygodności i rzetelności informacji finansowych prezentowanych przez badaną jednostkę gospodarczą. Analizę poszerzono, sprawdzając, kto najczęściej z badanej grupy, uwzględniając staż pracy, uznaje wykrywanie przestępstw finansowych za obowiązek audytora. Z uzyskanych danych wynika, że przede wszystkim uważają tak osoby studiujące. Wśród studentów posiadających oraz nieposiadających doświadczenia zawodowego 94% osób uważa, że wykrywanie oszustw i błędów to główna rola audytora.

Badanie pozwoliło zbadać stan znajomości problematyki związanej z manipulacją danymi finansowymi. Wyniki umożliwiły ocenę, jak badana grupa postrzega pracę biegłego rewidenta oraz w jakim stopniu zna tematykę audytu śledczego. Potwierdzono tezę, że tematyka audytu śledczego nie jest w takim stopniu rozpoznawalna, co tematyka rachunkowości kreatywnej i agresywnej. Natomiast znajomość wskazanych obszarów rachunkowości budzi wiele wątpliwości, gdyż nie są one rozpoznawalne w takim stopniu, jakby oczekiwano od osób posiadających elementarną wiedzę z zakresu rachunkowości i audytu finansowego. Ponadto z przeprowadzonych badań wyłania się obraz rozwoju praktyki kontrolnej w obszarze danych finansowych w ślad za zmieniającymi się warunkami i oczekiwaniami rzeczywistości gospodarczej. Widoczne jest również przenikanie się pewnych obszarów realizacji prac w zakresie audytu wewnętrznego, zewnętrznego i śledczego. Wydaje się, że ich wyraźne wydzielenie nie jest w pełni możliwe, niemniej jednak konieczne jest wydzielenie granic przynajmniej dla podstawowych ich zakresów. Z jednej strony pozwoli to wykorzystać kompetencje, ograniczyć brak profesjonalizmu i nietrafność rezultatów kontroli, a z drugiej strony zwiększyć świadomość wśród osób związanych zawodowo z rachunkowością o nowych obszarach połączonych z jej funkcjonowaniem. Zjawiska rachunkowości kreatywnej i agresywnej stanowią w coraz większym stopniu elementy codziennego życia gospodarczego, dlatego też upowszechnianie wiedzy na ich temat, rozpoznawanie tych zjawisk, ograniczanie negatywnych są niezbędnymi elementami zarówno w praktyce gospodarczej, jak i na etapie edukacji służb księgowych.

Przeprowadzone badanie ma charakter rozpoznawczy, stanowiąc wstęp do dalszych prac badawczych. Istotne dla poszerzenia luki badawczej jest uwzględnienie w badaniach zagadnień związanych z audytem śledczym, szczególnie na tle rozumienia rachunkowości kreatywnej, agresywnej i roli biegłego rewidenta. Tematyka audytu śledczego stanowi nowy obszar badawczy.

Wśród podstawowych ograniczeń można wskazać rozmiar próby badawczej oraz zastosowaną metodę. Rozmiar próby jest uwarunkowany trudnością w dostępie do respondentów i chęcią do wzięcia udziału w badaniu, co jest powodowane w dużej mierze trwającą pandemią COVID-19. Równocześnie ankieta została skoncentrowana na respondentach ściśle powiązanych z rachunkowością, co uwiarygadnia uzyskane wyniki. Kolejnym ograniczeniem jest wykorzystanie jako metody badawczej ankietyzacji. Badania ankietowe pomimo wielu zalet posiadają też wady. To głównie brak możliwości pogłębienia uzyskanych odpowiedzi oraz ich uzupełnienia. Ze względu na specyfikę poruszanej tematyki istnieje też obawa, że badana grupa nie udzieliła odpowiedzi zgodnie z prawdą. W celu zminimalizowania takiego ryzyka przeprowadzono ankietę anonimowo. Pomimo wskazanych ograniczeń zaprezentowane wyniki mogą być przydatne do dalszych, pogłębionych badań, w tym wewnątrz różnych grup zawodowych (np. sporządzających sprawozdanie finansowe czy też przeprowadzających jego atestację biegłych rewidentów). Uzyskane wyniki mogą również być przydatne dla osób rozpoczynających pracę zawodową celem rozpoznania tematu, a także dla regulatorów oraz instytucji profesjonalnych, wskazując kierunki rozwoju zawodu księgowego i szkoleń w obszarze etyki rachunkowości oraz podobnych.

Patrycja Ostrowska – absolwentka Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach. Ukończyła studia licencjackie oraz magisterskie na kierunku Finanse i Rachunkowość.

Spis literatury

- Dobrowolski, Z., & Kościelniak, J. (2018). *Audyty śledczy w spółkach Skarbu Państwa i spółkach komunalnych*. Kraków: Instytut Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Gabrusewicz, W. P. (2015). *Roczne sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Gut, P. (2006). *Kreatywna księgowość a fałszowanie sprawozdań finansowych*. Warszawa: C.H. Beck.
- Hendryk, M. (2018). Rachunkowość kreatywna – dobra czy zła? *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 4 (94), 23-36.

- Hulicka, M. (2008). *Oszukańcza sprawozdawczość finansowa – wpływ rzetelnej rewizji finansowej na efektywność nadzoru korporacyjnego i ograniczanie asymetrii informacji na rynku kapitałowym*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Institut Audytorów Wewnętrznych. (2022). Pobrano z: <https://www.iaa.org.pl/o-nas/definicja-aw> (dostęp: 15.01.2022).
- Kadej, A. (2017). Wybrane kryminalistyczne metody śledcze – możliwość wykorzystania w audycie śledczym. *Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów/Szkoła Główna Handlowa*, 154, 35-51.
- Krajowy Standard Badania nr 200 w brzmieniu Międzynarodowego Standardu Badania nr 200 (2019). *Ogólne cele niezależnego biegłego rewidenta oraz przeprowadzanie badania zgodnie z międzynarodowymi standardami badania*. Załącznik nr 1.1 do Uchwały Nr 3430/52a/2019 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 21 marca 2019 roku. <https://www.pibr.org.pl/assets/file/4169,1.1%20KSB%20200.pdf> (dostęp: 15.01.2022).
- Krajowy Standard Rewizji Finansowej nr 240. (2015). *Odpowiedzialność biegłego rewidenta podczas badania sprawozdań finansowych dotyczących oszustw*. Załącznik nr 1.5 do Uchwały nr 2783/52/2015 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 10 lutego 2015 roku. <https://www.pibr.org.pl/assets/file/1121,KRBR-uchwala-2783-52-2015-wszystkie-zalaczniki.pdf> (dostęp: 7.01.2022).
- Kutera, M. (2013). *Rola audytu finansowego w wykrywaniu przestępstw gospodarczych*. Warszawa: Difin.
- Kutera, M. (2016). *Nadużycia finansowe – wykrywanie i zapobieganie*. Warszawa: Difin.
- Marzec, J. (2002). *Badanie sprawozdań finansowych*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Pfaff, J. (2008). *Wpływ rewizji finansowej na wiarygodność sprawozdania finansowego*. Katowice: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej.
- Pfaff, J. (2018). *Rewizja finansowa*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego.
- Pickett, K. J. (2002). *Financial Crime Investigation and Control*. New York: John Wiley & Sons.
- Stępień, K. (2014). Polityka rachunkowości w kontekście rachunkowości kreatywnej. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 21, 315-316.
- Szczepankiewicz, E. (2016). Rewizja finansowa, audyt wewnętrzny a audyt śledczy w wykrywaniu oszustw gospodarczych. Artykuł w ramach projektu międzyuczelnianego nr 51109-xx5 „Teoretyczne i praktyczne aspekty oceny funkcji audytu wewnętrznego w sektorze publicznym”, realizowanego na Uniwersytecie Ekonomicznym w Poznaniu w latach 2015-2017. *Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów/Szkoła Główna Handlowa*, 152, 73-93.

- Szewieczek, A., & Ostrowska, P. (2021). Propensity to use global solutions of creative and aggressive accounting – in the light of accountants' opinions. *SHS Web of Conferences*, (129, 03030), *Globalization and Its Socio-Economic Consequences 2021*.
- Ustawa z dnia 11 maja 2017 roku o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym. Tekst jednolity: Dz.U. 2020, poz. 1415.
- Ustawa z dnia 11 marca 2004 roku o podatku od towarów i usług. Tekst jednolity: Dz.U. 2020, poz. 106.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości. Tekst jednolity: Dz.U. 2021, poz. 217.
- Wąsowski, W. (2010). *Kreatywna rachunkowość – falszowanie sprawozdań finansowych*. Warszawa: Difin.
- Wojas, M. (2003). Kontrowersje wokół definiowania polityki rachunkowości. *Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie*, 633, 71-75.

Podziękowania: Składam najserdeczniejsze podziękowania dla dr Aleksandry Szewieczek (Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach) za włożony ogrom pracy i pomoc przy pisaniu pracy magisterskiej oraz za wsparcie w dalszym rozwoju, w tym za pomoc przy opracowywanych artykułach. Bardzo dziękuję za każdą cenną radę, liczne wskazówki merytoryczne oraz za poświęcony czas. Podziękowania składam również recenzentom artykułu, których uwagi i komentarze istotnie wpłynęły na jego jakość końcową.

The issues of creative and aggressive accounting and forensic audit in the light of accountants' opinions

Abstract: Financial Statement is considered one of the most important sources of information about business. Numerous harmonizations and standardizations have contributed to the unification of accounting principles and financial reporting standards. Unfortunately, more and more often cases of manipulation of financial data through the practice of creative and aggressive accounting are observed. In response to these activities, a new subfield of audit was created – forensic audit. This article deals with the subject of investigative audit that counteracts economic crime. In addition, the issues of creative and aggressive accounting were discussed as well.

The main goal of the article is to investigate the degree of recognition and interpretation of phenomena related to creative and aggressive accounting and forensic audit among people professionally involved in accounting and among accounting students. Literature analysis methods and a survey method were used. The questionnaire was addressed to accounting students and people professionally related to accounting or financial auditing. In the process of inference, the methods of deduction and synthesis were used.

The obtained results showed that the studied group has a broader knowledge of creative accounting than aggressive and observed such activities more often during their profession. Most of the respondents correctly distinguish these phenomena and classify

exemplary activities to the discussed areas of accounting. Nevertheless, it can be concluded that the degree of knowledge is not fully satisfactory, taking into account the characteristics of the respondents. The concept and phenomenon of forensic audit is not widespread and widely recognized. Simultaneously, the profession of auditor is seen as a profession of public trust, and (financial) auditing is considered to be the best preventive measure against financial fraud. The willingness to improve the company's image is indicated among the main causes of fraud. As a result, it can be concluded that the concept of forensic audit is evolving and is slowly appearing in the minds of people associated with accounting, although the state of this development is not significant.

Keywords: creative accounting, aggressive accounting, forensic audit, fraud, financial statements.

JEL Classification: M40, M41, M42, M49.